

Ігор Іванович Стамбол,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри інформаційних комунікацій
Факультету Української філології, культури і мистецтва,
Київський університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)
ORCID: 0000-0002-3099-3862
e-mail: i.stambol@kubg.edu.ua

ВИДАВНИЧЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА: ІСТОРІЯ ДІЯЛЬНОСТІ НА ШПАЛЬТАХ ТАБОРОВОЇ ГАЗЕТИ

Мета роботи. Дослідження пов'язане з історією Видавничого товариства імені Бориса Грінченка, що діяло в таборі полонених у німецькому місті Вецляр наприкінці Першої світової війни. Метою є виявлення відомостей про роботу Видавничого товариства імені Бориса Грінченка, вміщених на шпальтах газети «Громадська думка» (1916–1918 рр.). Завдання полягають у визначенні основних напрямів діяльності Товариства, його завдань та результатів роботи, а також відомих фактів про його членів. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, об'єктивності, а також на загальноісторичних методах – хронологічному, ретроспективному, проблемно-тематичному та статистично-аналітичному. **Наукова новизна** роботи полягає у здійсненні огляду публікацій таборової газети «Громадська думка»

та виявленні фактів, що стосуються історії та діяльності Видавничого товариства імені Б. Грінченка. З'ясовано основні та опосередковані напрями діяльності Товариства та його значення в житті української громади Вецляру. Також визначено основні моменти, що пов'язують Товариство з ім'ям Бориса Грінченка, та ставлення його членів до цієї постаті. **Висновки.** Видавниче товариство імені Бориса Грінченка, яке згадується на сторінках Вецлярського таборового часопису «Громадська думка» в 1917–1918 рр., мало основним завданням створення й поширення газети «Громадська думка». Крім того, ним здійснювалося видання різних матеріалів, що стосувалися української справи: листівок, оголошень, статутів організацій тощо. Кількість учасників Товариства регулювалася видавничими потребами і складала близько десяти осіб. Імена

керівників Товариства газета не розкриває, зазначаючи лише їхні криптоніми. Опосередкована діяльність Товариства, про яку свідчать матеріали газети, полягала в інформуванні полонених про новини з фронтів та з Російської імперії, бібліографічному оповіщенні полонених щодо нових актуальних видань, збиранні та розподілі пожертв на різні товариства

та справи, поширенні українсько-німецького розмовника. Також Товариство долучилося до розвитку інноваційної бібліотечної активності – розповсюдження «мандрівних бібліотек» по робітничих командах.

Ключові слова: Видавниче товариство імені Бориса Грінченка, Вецляр, табори полонених, Перша світова війна, газета «Громадська думка».

Актуальність теми дослідження. Українське культурно-політичне відродження набуло особливих рис у період Першої світової війни, наслідком якої стало руйнування кількох європейських імперій. Табори полонених, згуртовані «Союзом визволення України», проводили значну просвітницьку діяльність, яка супроводжувалася виданням книг та періодики. У таборах діяло чимало аматорських товариств, які називалися на честь видатних українців, серед яких лунало й ім'я Бориса Грінченка – постаті, забутої в роки російського тоталітаризму, внесок у національну справу якої важить не менше, ніж звичних осіб «першого плану» української історії. Саме його ім'ям не випадково було назване видавниче товариство при таборі в німецькому містечку Вецлярі. Поїменування певної організації на честь діяча є своєрідним визнанням продовження його справи. Тому постає питання: якими власне здобутками відзначилося Товариство, назване в пам'ять одного з найвидатніших просвітянців в історії України?

Оскільки назва даного товариства дуже рідко згадується у джерелах та літературі, наразі варто з'ясувати принаймні те, що відомо. Тому **метою статті** є виявлення відомостей про діяльність Видавничого товариства імені Бориса Грінченка, які вміщені на сторінках газети «Громадська думка» (1916–1918 рр.). Завдання полягає у визначенні основних напрямів роботи Товариства, його завдань та отриманих результатів, а також фактів про його учасників.

Аналіз досліджень і публікацій. В історичній літературі досить добре висвітлена просвітницька складова життя табору полонених у місті Вецляр, зокрема у працях І. Срібняка, у співавторстві [20, 23, 24]. Також

чимало розвідок стосуються книжкової та бібліотечної діяльності полонених в інших таборах [19, 21, 22], де опосередковано згадуються різноманітні товариства, серед яких і назване на честь Бориса Грінченка. Водночас власне роботу цього Товариства не відзначено досі окремими публікаціями. Це можна пояснити відсутністю широкої джерельної бази з питання, адже чи не єдине видання, де фігурує назва Товариства – перші шпальти «Громадської думки» – україномовної газети для військово-полонених, що виходила в німецькому м. Вецляр у 1916–1918 рр. На відміну від Товариства, інформація про газету значно частіше зустрічається в сучасних дослідженнях та довідкових виданнях [16].

Виклад основного матеріалу. Газету «Громадська думка» було засновано в 1915 р. під назвою – «Просвітній листок» (де видавцем вказувалося, що це «Пресова секція полонених українців табору Вецляр»), а в 1916 р. назву змінили на «Громадську думку», про це сповіщало пояснення в самій газеті. Редакцією відзначалося, що першочергове завдання видання – просвітництво серед полонених – виконане і в подальшому варто розширити напрями роботи, отож газеті більше пасуватиме назва «Громадська думка». Також згадувалося, що така назва для газети не є новою і що в період першої російської революції така газета виходила в Києві, але «російський уряд, як відомо, жахається перед сіми словами, як перед марою, не переносить проявлення громадської думки, та ще й української <...> тому <...> «Громадська думка» і була скасована заборонаю» [12, с. 2]. Тому, за словами редакції, такою назвою «нагадуєм <...> що українська громадська думка не спинилася від заборони, не пішла на угоду своїм ворогам, а розвинулась та прийняла виразніші й грізніші розміри для тих насильників» [12, с. 2]. Чи здійснило вплив на вибір нової назви газети ім'я Бориса Грінченка – не вказувалося, проте, як відомо, він був серед редакторів першої «Громадської думки», що виходила в 1905 р.

У 100-му номері «Громадської думки», що побачив світ у серпні 1917 р., було опубліковано святкову статтю, де згадано, що просування «Просвітнього листка» в таборі не було легким, зокрема й через опір проросійських полонених. Про тодішню ситуацію красномовно свідчить той факт, що політичні опоненти «не раз зі співом “Боже, царя храни” проганяли “Просвітній листок” з бараку» [13]. За перші три місяці

друку в 1915 р. «Просвітній листок» вийшов 8 разів накладом лише по 130 примірників, і, за словами редакції, «ті 1040 чисел <...> причинились до прориву “фронта” царської політики, до зламання великої скали темноти, і перші внесли блес живого й правдивого світла в бараки» [13]. У 1916 р. «Просвітній листок» почав виходити двічі та тричі на місяць, а потім став щотижневим виданням. Оскільки газета було основним напрямом роботи Видавничого товариства імені Бориса Грінченка, то варто відзначити, що його експедитори, які розносили газету по таборах, виконували не просто просвітницьку роботу, але й протидіяли московському шовінізму та імперським чорносотенцям.

У газеті випуску 1915–1918 рр. імен її редакторів безпосередньо не згадано, проте сучасні дослідники, виходячи з архівних відомостей, відносять до їх кола Василя Пачовського, Богдана Лепкого, Романа Перфецького та деяких інших персоналій [16, с. 360]. На перших шпальтах «Громадської думки» щоразу лише зазначалося, що її видано Видавничим товариством імені Бориса Грінченка у друкарні «Союзу визволення України».

Основну інформацію про діяльність Товариства вміщено в окремих замітках, що стосувалися його зборів та зміни керівництва або штату. 1 березня 1917 р. на чергових Загальних зборах Товариства було заслухано протоколи, доповіді керівництва, звіт ревізійної комісії за період від попередніх чергових та надзвичайних зборів 18 і 22 грудня. Голова Видавничого товариства імені Бориса Грінченка, зазначений лише як «К», у доповіді відзначив певні проблеми, зокрема, від'їзд кількох співробітників до робітничих команд в якості «мужів довір'я», через що Товариству не вистачало робочих рук [5, с. 5]. Згадана посада – «мужів довір'я» – зрідка зустрічається в літературі, а ті відомості, які маємо в пізніші періоди, вказують на функції “мужів” щодо збору податків на національну справу та політичної пропаганди [18]. У даному випадку стосовно відправлених «мужів довір'я», то йдеться про пропаганду діяльності «Союзу визволення України» та залучення полонених до зукраїнізованих кіл через розмови або спільне читання творів Шевченка чи праць з історії України [25, с. 331].

Голова Товариства на березневих зборах повідомив, що більшість його членів пов'язані з іншими організаціями й товариствами, і це негативно

впливає на їхню працездатність. З його доповіді випливає також факт, що видання часопису, накладом 3,5 тисячі примірників, є основною діяльністю Товариства [5, с. 6]. З них щомісяця розкуповувалося від 2300 до 3200 примірників, – у залежності від того, чи потрапляли до таборів інші газети. Разом з тим Товариством видавались афіші, оповістки, програми, бланки, статuti організацій тощо. У звіті скарбника згадано, що через касу Товариства, крім коштів на власні потреби, ще проходив розподіл пожертв на культурно-просвітницьку та благодійну справи. Дійсно, список пожертв на пам'ятники (зокрема померлим полоненим), школи, поранених та на саме Товариство постійно публікувався в газеті. Пропозиція від ревізійної комісії полягала в необхідності збільшити штат, отож було вирішено до 8 членів Товариства дібрати ще трьох [5, с. 5].

Наступні надзвичайні збори Товариства, які згадуються в газеті, відбулися 9 квітня 1917 р. з приводу обрання нового голови замість «К-го», який полишив табір. Збори проводив заступник голови «А-к», і шляхом таємного голосування було обрано нового очільника Видавничого товариства імені Бориса Грінченка, якого теж, з метою не зовсім очевидної нам конспірації, вказано лише як «Ч-р» [9, с. 4]. Для чого учасники Товариства приховували власні імена – не зрозуміло, адже інші товариства, згадані на сторінках «Громадської думки», були в більшості своїй відкритими, а Товариство «Січ» навіть публікувало докладні списки членів, яких було прийнято або не прийнято через, наприклад, брак поручителів [14, с. 6].

Інші надзвичайні збори Видавничого товариства імені Бориса Грінченка, які відбулися 7 травня 1917 р., були присвячені обранню нової ревізійної комісії через те, що більшість її членів виїхала з табору. У замітці про збори відзначено, що після виборів точилася «жвава дискусія» про те, як далі вести часопис та як розвиватися Товариству [10, с. 4]. Такі дискусії були спричинені революційною ситуацією в Україні та формуванням національної автономії на батьківщині полонених. Збори Товариства доручили його голові виготовити план змін до наступних зборів, проте про якісь системні вимоги не йшлося. Серед найпомітніших пропозицій зборів – потреба розширення Товариства, ширше висвітлення подій у колишній Російській імперії та аналіз державотворчих процесів в Україні [10, с. 4].

Ще одні збори, згадані в наявних в українських книгозбірнях числах «Громадської думки», які відбулися 16 січня 1918 р., очолював ще один, вочевидь наступний, голова Товариства «О-ко». Він доповів учасникам про нормальний стан діяльності Товариства, відзначивши, що його керівництво звично збиралося на засідання раз на два тижні, а редакційний комітет – двічі на тиждень, затверджуючи матеріали газети до друку [14, с. 6]. «О-ко» також розповів про стан установ Товариства, зокрема друкарні та палітурні, які вочевидь розташовувалися в різних приміщеннях. На зборах було переобрано більшість учасників старого складу керівництва, лише експедитора не обирали, як це було раніше. Було вирішено, аби його самі працівники експедиції обирали з-поміж себе [14, с. 6].

У червні 1917 р. в газеті було вміщено, із запізненням, про що згадано у примітці, статтю, присвячену роковинам з дня смерті Бориса Грінченка. У примітці до статті редакцією було відзначено, що в таборі видавнича діяльність «провадиться під прапором, на яким написане ім'я Бориса Грінченка» [1, с. 1]. У самій же статті невідомого автора, що підписався криптонімом «Г.», відзначено заслуги видатного просвітника та, зокрема, сказано, що «як на галицькій Україні Іван Франко, так на російській Борис Грінченко був народним робітником до всього» [1, с. 2]. Варто відзначити, що таке порівняння двох насправді найдіяльніших українців кінця XIX – початку XX ст. не часто можна зустріти в сучасній Україні, причиною чому є, зокрема, й роки совєцької пропаганди. У переліку художніх творів та в листівках, що пропонувалися «Громадською думкою» для придбання полоненим, серед відомих письменників теж постійно згадано ім'я Бориса Грінченка [11, с. 5]. Вартість однієї листівки складала 10 німецьких пфенігів. Стільки ж коштували й листівки з малюнками та нотами до народних пісень авторства відомого художника А. Ждахи [2, с. 8]. Щоправда, в оголошенні немає відомостей про те, яке саме товариство видрукувало ці листівки.

Роковини Т. Шевченка теж не пройшли повз увагу членів Товариства: 25 лютого було оголошено про підготовку спеціального святкового числа, куди пропонувалося надсилати спеціально підготовлені матеріали [3, с. 8]. І дійсно, святковий номер 10 березня 1917 р. вийшов наповнений великою кількістю статей на шевченківську тематику та складав 16 сторінок (типові номери «Громадської думки» мали від 6 до

8 сторінок) [6]. Відзначення річниці видатного поета, що гучно проходило в таборі полонених, де більшу частину урочистостей модерував літератор та громадський діяч Б. Лепкий, теж описане в газеті [17]. Значною подією свята було перше урочисте виконання Січового маршу полку ім. Союзу визволення України, який склав проф. О. Терлецький [6, с. 16].

До опосередкованих свідчень про діяльність Товариства можна віднести матеріали, вміщені на сторінках «Громадської думки», адже вони проходили через редколегію і частково відображають погляди її членів. Майже в кожному номері газети, окрім різноманітних новин про міжнародну ситуацію та становище на фронтах, полонених інформували також про ситуацію на їхній батьківщині: про тогочасні реалії, наприклад, про вивезення до Росії митри перемиських єпископів («Росія вкрала корону Короля Данила»), про перемир'я, про ситуацію з родиною Романових, справу Распутіна тощо. Так само велику увагу приділяла редакція новинам у Вецлярському таборі, зокрема щодо інших товариств, які в ньому діяли, а це: Просвітне товариство ім. М. Драгоманова, Церковне товариство імені Кирила і Мефодія, Музичне товариство ім. М. Лисенка, Товариство старших бараків ім. І. Мазепи, Товариство «Січ», Товариство «Самостійна Україна» тощо. Рубрика «З таборового життя» пропонувала новини з інших таборів полонених у Німеччині.

Активно висвітлювалися й питання, пов'язані із «Союзом визволення України», заявами його керівництва та виборчою агітацією в цій організації. Публікувалися також деталі власне проведення виборів, звернення О. Скорописа-Йолтуховського до полонених та результати голосування. Водночас повідомлялася інформація про поїздки та зустрічі голови СВУ з урядовцями Німеччини.

У кожному номері «Громадської думки» оприлюднювалися дані про пожертви від полонених на українські товариства, серед яких були й на Видавниче товариство імені Б. Грінченка. У той же час члени цього Товариства та редакції газети інколи надсилали свій гонорар на позатаборові благодійні справи, наприклад, на розбудову волинських шкіл. Створена на базі Вецлярського табору кооперативна «чайня» також періодично публікувала в газеті звіт про витрати й прибутки. Загальний обіг цієї чайної в лютому 1917 р. складав понад 3 тисячі марок, членів кооперації тоді нараховувалося 1684 [8, с. 8].

У «Громадській думці» також вміщувалися списки українських книжок, які пропонувала полоненим купувати редакція. Таку діяльність можна віднести до бібліографічного інформування, адже художня, історична та політична література мала актуальну тематику. Зокрема, крім творів Т. Шевченка, І. Франка, Б. Грінченка та інших класиків, полоненим пропонувалися невеличкі за форматом книжки І. Крип'якевича, М. Грушевського, Б. Лепкого, О. Скорописа-Йолтуховського, І. Шишманова, В. Гнатюка [7, с. 8]. Ціни на книжки складали від 5 пфенігів до 1 марки. Значна їх частка стосувалася теми національного відродження європейських народів та України. Також для потреб солдатів рекламувалися німецько-українські словники кількох видів: класичний та розмовна «салдатська книжка».

Ще однією справою, до якої опосередковано долучилося Видавниче товариство імені Б. Грінченка, стали організовані Товариством «Самостійна Україна» «мадрівні бібліотеки». Це були збірки книжок, які розсилалися по робітничих командах для читання. Який обсяг мала кожна збірка, у «Громадській думці» не вказувалося, але самих збірок нараховувалося 80 [2, с. 7]. Набір книг різних жанрів надсилався на вказану адресу, опісля прочитання їх мали повернути або попросити іншу збірку. Єдиною вимогою, яку ставило товариство «Самостійна Україна», надсилаючи «мадрівну бібліотеку», було обрання з-поміж «громади» бібліотекаря, який би контролював процес: «той бібліотекар буде діставати на руки книжки від нашого товариства і буде дбати про те, аби книжки визичені не нищилися і не пропадали» [2, с. 7].

Після першого оголошення про «мадрівні бібліотеки» вже в наступному номері газети було повідомлено про значне зацікавлення полонених книжковими збірками «на обмін» і про 30 надісланих бібліотек по робітничих командах [3, с. 5]. А через кілька тижнів був опублікований звіт про 74 надіслані збірки книг і про те, що 4 команди вже обміняло прочитану літературу на іншу [7, с. 4].

Згодом у рубриці «Вісти з робочих команд» було вміщено тексти з кількома відгуками й запитам на книжки з «мадрівних бібліотек», про які полонені довідалися з «Громадської думки». Так, команда «Вальмерод» писала: «Щиро прохаємо від всієї команди вислати нам, як можливо швидче, мадрівну бібліотеку. Нам уже казав наш муж довіря (яких

розсилали від Товариства «Самостійна Україна» по робітничих командах з агітацією. – І. С.) і обіцяв її вислати, але це буде може довго, поки він вернеться з одіжду. Тому прохаємо вислать на бібліотекаря Ро-ні (якого ми вибрали)» [7, с. 4]. Інші листи також свідчать про вплив читання розісланих книг на малоосвічених полонених. Наприклад, з робітничої команди «Кридимбах», разом з подякою за підтримку та пожертвою 2 марок на облаштування могили Т. Шевченка, повідомлялося, що «читали книжку “Русь-Україна” і зацікавились, як гарно москалі закрили ту дорогу, з котрої можна узнати, що Україна і Московщина є не один народ, а два ріжні» [4, с. 8].

У контексті сприяння бібліотечній справі з боку Видавничого товариства імені Б. Грінченка варто відзначити й оголошення у «Громадській думці» про час роботи таборової бібліотеки [13]. Також редакція газети закликала звертатися на її адресу задля замовлення пам’ятного календаря «Союзу визволення України».

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше здійснено огляд публікацій таборової газети «Громадська думка» та виявлено факти, які стосуються історії та діяльності Видавничого товариства імені Б. Грінченка, діяло у військовому таборі в німецькому місті Вецляр.

Висновки. Видавниче товариство імені Бориса Грінченка, яке згадується на сторінках Вецлярського таборового часопису «Громадська думка» в 1917–1918 рр., мало основним завданням створення і поширення газети «Громадська думка». Крім того, ним здійснювалося видання різних матеріалів, що стосувалися української справи: листівок, оголошень, статутів таборових організацій тощо. Кількість членів Товариства регулювалася видавничими потребами і складала близько десяти осіб. Імена керівників Товариства газета не розкривала, вказуючи лише їхні криптоніми.

Опосередкована діяльність Товариства, про яку свідчать матеріали в газеті, полягала в оповіщенні полонених про новини з фронтів та з Російської імперії, бібліографічному інформуванні щодо нових актуальних видань, збиранні та розподілі пожертв на різні товариства і справи, поширення українсько-німецького розмовника. Також Товариство долучилося до розвитку інноваційної бібліотечної активності – розповсюдженні «мандрівних бібліотек» по таборових робітничих командах.

1. Борис Грінченко // Громадська думка. 1917. Ч. 37 (84). С. 1–2.
2. Там само. Ч. 10 (57).
3. Там само. Ч. 11 (58).
4. Там само. Ч. 12 (59).
5. Там само. Ч. 13 (60).
6. Там само. Ч. 14 (61).
7. Там само. Ч. 15 (62).
8. Там само. Ч. 17 (64).
9. Там само. Ч. 23 (70).
10. Там само. Ч. 29 (76).
11. Там само. Ч. 42 (89).
12. Там само. Ч. 48 (95).
13. Там само. Ч. 53 (100).
14. Там само. 1918. Ч. 8 (147).
15. Жнива «Громадської думки» // Громадська думка. 1917. Ч. 53 (100). С. 1.
16. Залізнюк О. С., Білименко Л. А. Швець І. М. Українські таборів часописи Німеччини та Австро-Угорщини 1915-1918 років: історія формування, зміст, тематична насиченість (за матеріалами газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені ВІ Вернадського. 2016. Вип. 44. С. 356–368. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/674>
17. Зубченко С. Шевченківські свята // Громадська думка. 1917. Ч. 15 (62). С. 4–5.
18. О. П. Мужі довір'я. На першій повітовій відправі // Вільне слово. 1941, 26 жовтня. № 48. С. 3.
19. Палієнко М. Г., Срібняк І. В. Книжковий рух у таборі полонених українців Фрайштадт (Австро-Угорщина, 1915–1918 рр.) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2021. Вип. 27. С. 181–192. <https://doi.org/10.15407/rksu.27.181>
20. Срібняк, І., Голоско С. Видавнича діяльність полонених вояків-українців у таборах Раштат і Вецляр, Німеччина (1915–1918 рр.) // Nad Wisłą i Dnieprem. Polska i Ukraina w przestrzeni europejskiej przeszłość i teraźniejszość. Monografia zbiorowa Międzynarodowy konsorcium naukowo-edukacyjny im. Luciena Febvra, Warszawa-Toruń, 2019. С. 108–112.
21. Срібняк І. Створення та діяльність Комітету культурної помочі українцям у Німеччині у таборі Раштат (друга половина 1918 р.) // Київські

- історичні студії / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; редкол. В. О.Щербак та ін. Київ, 2017. № 1 (4). С. 3–8.
22. Срібняк І. В. Національно-організаційна та культурно-просвітницька діяльність полонених українців у таборі Раштат (Німеччина) у 1915–1917 рр. // Сіверянський літопис. Чернігів, 2014. № 6 (120). С. 309–324.
23. Срібняк І., Шнайдер В. Формування світогляду полонених українців засобами друкованого слова: національно-освідомлююча місія часопису «Просвітній Листок» у таборі Вецляр, Німеччина (1916 р.) // Синопис: текст, контекст, медіа, 2020. Т. 26. № 3. С. 90–97. <https://doi.org/10.28925/2311-259x.2020.3.3>
24. Срібняк І., Шнайдер В. Часопис «Просвітній листок» як джерело для реконструкції історії розвитку української громади у таборі Вецляр, Німеччина (1916 р.). Київські історичні студії. 2020. № 2 (11). С. 50–59. <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2020.2.7>
25. Терлецький О. Українці в Німеччині 1915–1918. Т. 1 Історія української громади в Раштаті. Київ-Ляйпціг: «Українська Накладня», 1919. Т. 1. 429 с.

Ihor Stambol

*Borys Grinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: 0000-0002-3099-3862

e-mail: i.stambol@kubg.edu.ua

**Borys Hrinchenko Publishing Society:
history of activity in columns of camp newspaper**

The aim of the work. The research relates to the history of the Borys Hrinchenko Publishing Society, which operated in the prisoners of war camp in the German city of Wetzlar at the end of the First World War. The aim is to find information about the activities of the Borys Hrinchenko Publishing Society, which is published in the "Hromadska Dumka" newspaper (1916–1918). The tasks are to determine the main directions of the society, determine its objectives and results, as well as known facts about its members. **The methodology** is based on the principles of historicism, objectivity, as well as on general historical methods – chronological, retrospective, problem-thematic and statistical-analytical. **The scientific novelty** of the work consists in the review of the publications of the camp newspaper "Public Opinion" and the discovery of facts related to the history and activities of the Borys Hrinchenko Publishing Society. The main and indirect directions of the Society's activity and

its significance in the life of the Ukrainian community of Wetzlar are clarified. The main points connecting the Society with the name of Borys Hrinchenko and the attitude of its members to this figure are also identified. **Conclusions.** The Borys Hrinchenko Publishing Society, mentioned in the pages of the Wetzlar camp magazine "Hromadska Dumka" in 1917–1918, had the main task of creating and distributing the newspaper "Hromadska Dumka". In addition, it published various materials related to the Ukrainian affairs: leaflets, announcements, statutes of organizations and more. The number of members of the Society was regulated by publishing needs and amounted to about ten people. The newspaper does not disclose the names of the Society's leaders, indicating only their cryptonyms. The indirect activities of the Society, as evidenced by the newspaper's materials, were to inform prisoners about news from the fronts and the Russian Empire, bibliographic information about new current publications for prisoners, collection and distribution of donations to various societies and affairs, distribution of Ukrainian-German phrasebook. The Society also joined the development of innovative library activity – the spread of "traveling libraries" for work teams.

Key words: Borys Hrinchenko Publishing Society; Wetzlar; prisoners of war camps, World War I, "Hromadska Dumka" newspaper.

*Стаття підготовлена 10 лютого 2022 року;
подана до друку 17 лютого 2022 року.*